

“การสานแข่งปลาจากไม้ไผ่”

ประวัติกลุ่มจักสานแข่งปลาจากไม้ไผ่

กลุ่มอาชีพจักสานแข่งปลาที่บ้านคลองหมากนัต ต.บ้านแก้ง อ.เมือง จ.สระแก้ว เริ่มต้นจาก นายเหลื่อ สีตาบุญ ซึ่งมองเห็นวัตถุดิบที่พอมืออยู่ในท้องถิ่น โดยเฉพาะในเรื่องการทำเฟอร์นิเจอร์โต๊ะ เก้าอี้ จากไม้ไผ่ ได้มีการรวมกลุ่มกันขึ้น เพื่อหารายได้เสริมจากอาชีพหลักแก่ครัวเรือน

การก่อตั้งกลุ่มทำเฟอร์นิเจอร์ เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2537 โดยมีพัฒนากรจังหวัดมาส่งเสริม การประกอบอาชีพในเรื่องการผลิตเฟอร์นิเจอร์ไม้ และให้เงินสนับสนุนการดำเนินการในกลุ่ม จำนวน 20,000 บาท ซึ่งก็ดำเนินการผลิตส่งขายในตลาดทั่วไป หรือตาม order ที่ได้รับ

ต่อมาระยะหนึ่งก็เกิดปัญหาตามมาในเรื่องของการตลาดไม้แน่นอน ทำให้การผลิตหยุดชะงักลง จึงล้มเลิกการผลิตชั่วคราวระยะหนึ่ง หลังจากนั้นต่อมาก็จัดตั้งกลุ่มเป็นร้านค้าชุมชนจากเงินทุนที่พอคงเหลืออยู่ ขึ้นมาใหม่ แต่อย่างไรก็ตามการตั้งกลุ่มก็ไม่ประสบผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ นายเหลื่อ สีตาบุญ จึงปรึกษากับสมาชิกในกลุ่ม จึงสรุปได้ว่าควรหันมาผลิตแข่งปลา และพัฒนาฝีมือการผลิตจนชำนาญ ประกอบกับมี ตลาดที่แน่นอน จึงมีการประกอบเป็นอาชีพเสริมสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

คณะกรรมการกลุ่มอาชีพจักสานแข่งปลาที่บ้านคลองหมากนัต ประกอบด้วย

1. นายเหลื่อ สีตาบุญ ประธานกลุ่ม
2. นายหนูเรียน สุวรรณเขต รองประธานกลุ่ม
3. นายรวย สุวรรณเขต รองประธานกลุ่ม
4. ชาวบ้านในหมู่บ้าน กลุ่มสมาชิก

ประโยชน์ที่ได้รับจากการสานแข่งปลา

1. สมาชิกในครอบครัว เกิดความรักสามัคคี
2. ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
3. มีรายได้เป็นอาชีพเสริม
4. เป็นการสร้างงานให้เกิดอาชีพ

ชนิดของไม้ไผ่ที่ใช้จักสานแข่งปลา

- ไผ่สีสุก (ใช้ทำค้ำแข่ง , ขอบใน , ขอบนอก)
- ไผ่ตง (ใช้จักสานทำถาดแข่ง)

ลักษณะทั่วไปของไผ่สีสุก

ไผ่สีสุก เป็นไม้ไผ่ที่อยู่ในสกุลเดียวกับไผ่บง ไผ่ป่าหรือไผ่หนาม ไผ่ไล่ล่อ ไผ่หวาน ไผ่เพ็ก ไผ่เลี้ยง ไผ่บงดำ ไผ่เหลือง และไผ่น้ำเต้า เป็นไม้ที่ขึ้นอยู่รวมกันเป็นกอใหญ่หนาแน่นมาก โดยเฉพาะบริเวณโคนของกอ รูปทรงของกอจะแผ่ออกกว้าง ลักษณะภายนอกคล้ายไผ่ป่า ลำของไผ่สีสุกจะมีการแตกกิ่ง จำนวนมาก ตั้งแต่

โคนลำขึ้นไป ซึ่งจะมีลักษณะเด่น คือ ตรงบริเวณข้อของกิ่งจะมีหนามงอโค้งแตกเป็นกลุ่ม ๆ ละ 3 อัน โดยอันกลางจะมีขนาดยาวกว่าอันข้าง ๆ อีก 2 อัน และหนามอันกลางนี้จะพัฒนาเป็น แส้หนามขนาดยาว

ประกอบด้วยหนามงอโค้งแตกเป็นกลุ่ม ๆ ละ 3 อัน เช่นเดียวกับกับลำเส้เดิม ใฝ่สีสุกจัดเป็นไฟขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ มีความสูงตั้งแต่ 20 – 25 เมตร ลำที่มีขนาดใหญ่สุดจะมี เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 8 – 15 เซนติเมตร ความยาวของปล้อง ประมาณ 30 เซนติเมตร มีเนื้อหนา ประมาณ 7 มิลลิเมตร โดยเฉพาะส่วนโคนจะหนาถึง 1.5 เซนติเมตร ลำอ่อนมีสีเขียว ลำแก่สีออกเหลือง หรือ เขียวอมเหลืองคล้ายกับสีของผลไม้ที่กำลังสุก จึงได้ชื่อว่า “ใฝ่สีสุก” ผิวของลำจะแข็งและเรียบเป็นมัน หน่อขณะออกใหม่ ๆ จะมีสีเขียวแก่ แกมม่วง มีกาบใหญ่แต่เมื่อโตขึ้นจะมีกาบหุ้มสีเหลืองสุก

ภาพ แสดงลักษณะลำต้นของใฝ่สีสุก

เท่าที่มีข้อมูลอยู่ในปัจจุบันยังไม่ปรากฏว่ามีหน่วยงานใดเพาะชำกล้าใฝ่สีสุกเพื่อจำหน่าย หรือแจกจ่าย หากผู้สนใจท่านใดมีความประสงค์จะปลูกใฝ่ชนิดนี้ก็อาจติดต่อหน่วยงานป่าไม้ในท้องที่ หรือราษฎรผู้เป็นเจ้าของกอใฝ่สีสุกเพื่อช่วยขยายพันธุ์ให้ ส่วนใฝ่ตงมีแหล่งผลิตขายกล้าโดยทั่วไปในท้องถิ่นทั้งสระแก้วและปราจีนบุรี

ลักษณะทั่วไปของใฝ่ตง

ใฝ่ตงเป็นใฝ่ที่มีขนาดธรรมชาติก็สูงถึง 20 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 8 – 18 ซม. ลำเมื่ออ่อนจะมีขนสีน้ำตาล ละเอียด คลุมแนบเรียบ พอแก่ ลำจึงจะเป็นสีเขียว ลำปล้องจะยาวราว 40 – 50 ซม. ข้อนูนเห็นได้ชัด ข้อตามปล้องต่ำๆ จะมีรากเป็นฝอยแตกออกมา เนื้อหนา และมีกิ่งเล็กๆ ตามข้อหลายกิ่ง กาบหุ้มลำตอนสูงๆ จะยาว 30 – 40 ซม. กาบหุ้มลำมีลักษณะคล้ายหนังบางเมื่อยังอ่อนมีสีเขียวจางๆ จะมีขนสีน้ำตาลคลุมอยู่หนาแน่นและโดยปกติเมื่อแห้งจะมีสีน้ำตาลเข้มหรือจาง ครีบกาบหุ้มลำเล็กหรือไม่มี ถ้ามีจะมีขนหรือหนามเรียว กระจังกาบหุ้มลำเห็นได้ชัด จะสูงประมาณ 7 – 10 มม. ปลายจะแยกเป็นแฉกๆ มีขน ใบยอดกาบ รูปหอกปลายใบเรียว ,แหลม มักจะงอกลับ ขอบหยัก เป็นฟันเลื่อย ขอบม้วนเข้าข้างใน ใบ รูปมีรูปร่าง oblong-acuminate และ oblong-lanceolate ปลายใบ เรียวแหลม โคนใบ ยาว 20-30 ซม. กว้าง 1.5-3.5 ซม. หลังใบไม่มีขน ท้องใบ บางที่มีขนอ่อนแน่น เส้นลายใบ 11-13 คู่ ก้านใบสั้น ยาวราวๆ 0.2 ซม. ครีบกาบใบ ไม่มี กระจังกาบใบ มีหยักย่อยๆ กาบใบ ข้างนอกไม่มีขน

การใช้ประโยชน์ ไม้ตงมีปลูกกันในหลายประเทศ ประเทศไทยก็ปลูกในหลายจังหวัดและปลูกกันเป็นลำเป็นสนั่นมีอยู่ในจังหวัดปราจีนบุรี ไม้ตงนับว่าเป็นไม้ไม้ทางเศรษฐกิจเพราะมีผู้ปลูกสร้างสวนไม้ตง

สามารถถือเป็นอาชีพที่มีรายได้ดี ลำต้น ใช้ในการก่อสร้าง ทำนั้งร้าน บ้านเรือนที่พักอาศัย เสาคู่เสากระโดงเรือ รั้วบ้าน พื้นขัดตะ ปาร์เก้ เครื่องใช้เครื่องเรือน เครื่องจักสาน เป็นต้น

ภาพ แสดงลำต้นของไม้ตง

ขั้นตอนการดำเนินการจักสานแข่งปลาทุไม้ไผ่

1. วัสดุอุปกรณ์

- เลื่อยคั้นธนู
- สว่าน
- มีด
- ครีมหี้อค
- เชือกพลาสติก
- โล่แบบขนาดต่าง ๆ
- ไม้แบบวัดความยาวขอบ

2. องค์ประกอบต่าง ๆ ของแข่งปลาทุ

1. ถาดรอง
2. ขอบนอก
3. ขอบใน
4. คิ้วกลางแข่ง
5. ไม้ขัดถาดแข่ง

1. ภาตรอง

2. ขอบนอก

3. ขอบใน

4. คีวกลางเซ่ง

5. ไม้ขัดภาตเซ่ง

3. ขั้นตอนและวิธีการทำองค์ประกอบของเซ่งปลาทุ

การทำตอกสานภาตเซ่งปลาทุและการสานภาต

1. ใช้เลื่อยตัดไม้ให้ยาวตามขนาดหน้าเซ่ง เพื่อขนาดชั้นขอบไว้แล้ว
2. ใช้มีดผ่าเป็นซีก ๆ ตามความยาวของท่อนไม้ไฟ่ ความกว้างประมาณ 1.5 นิ้ว หรือถ้าทำเซ่งที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางก็ผ่าให้ได้ขนาดเล็กลง
3. เมื่อผ่าเป็นซีกแล้วผ่าตามขวางของไม้ให้เป็นแผ่น ๆ หนาประมาณ 2-3 มิลลิเมตร ใช้มีดเหลาไม้ให้มีเสี้ยน

4. วิธีการสานถาดแข่ง

4.1 วางไข้วตอกสองเส้นขวาทับซ้ายเป็นรูปตัว X

4.2 ยกตอกข้างขวาบนแล้วสอดตอกเข้าทับฝั่งซ้าย

4.3 ยกตอกข้างซ้ายล่างแล้วสอดตอกเข้าทับฝั่งขวา

4.4 ยกตอกฝั่งขวาเส้นที่สอดแล้วสอดตอกเข้าไปโดยให้ทับตอกเส้นข้างล่าง

4.5 หมุนตอกแข่งไปทางขวาแล้วยกตอกขึ้น 2 เส้น แล้วสอดตอกเข้าไปโดยยกตอกเส้นที่ทับอยู่ขึ้นทับตอกขึ้นข้างบน (ภาพประกอบขั้นตอนการทำข้อ 1-5)

4.6 เริ่มใส่ตอกเส้นที่ 2 ยกตอกขึ้นหนึ่งเส้นแล้วสอดตอกเข้า

4.7 หมุนตามเข็มนาฬิกา ยกตอกฝั่งขวาขึ้น 2 เส้น แล้วสอดตอกเข้า แล้วยกตอกเส้นที่อยู่ข้างล่างทับตอกเส้นที่ 2

4.8 ทำตามข้อที่ 7 จนครบทุกมุม (ภาพประกอบขั้นตอนการทำข้อ 6-8)

4.9 ยกตอกขึ้น 2 เส้นแล้วสอดตอกเข้าเป็นเส้นที่ 3 ยกตอกขึ้นทับเส้นข้างบน 1 เส้น

4.10 หมุนทวนเข็มนาฬิกา ยกตอกขึ้น 3 เส้น ยกตอกขึ้นทับเส้นข้างบน 2 เส้น

4.11 ทำตามขั้นตอนที่ 10 จนครบมุมละ 3 เส้น ทั้งหมด 6 มุม

5. การทำไม้ขัดถาดแข่ง

- ใช้เลื่อยตัดไม้เป็นท่อน ๆ ตามขนาด เส้นผ่าศูนย์กลางความกว้างของแข่ง
- ใช้มีดผ่าเป็นซีก ๆ ตามความยาวของไม้ไผ่
- เมื่อผ่าเป็นซีกแล้วก็ผ่าตามขวางของไม้ไผ่ เป็นแผ่นความหนาประมาณ 4- 5 มิลลิเมตร
- ใช้มีดเหลาไม้ให้มีเส้นตืด

6. การทำคิ้วกลางแข่ง

- ใช้เลื่อยตัดไม้ตามขนาดที่วัดแล้วเป็นท่อน ๆ คือ วงกลมรอบแข่ง
- ใช้มีดผ่าเป็นซีก ๆ ตามความยาวของท่อนไม้ไผ่ กว้างตามขนาดความเหมาะสมเมื่อผ่าได้เป็นซีก ๆ แล้วผ่าเอาเฉพาะส่วนผิวโค้ง ด้านนอกไม้ไผ่ หนาประมาณ 1.5 เซนติเมตร
- แล้วเหลาไม้ให้มีเส้น แล้วนำมาผ่าเป็นซีกตามด้านขวาง ให้เป็นลักษณะให้เหมือนไม้สแล
- ในการทำแข่งขนาดเล็กไม่ต้องใส่คิ้วกลางแข่ง

7. การทำขอบนอก

- ไม้ที่ทำขอบนอกนั้นนำมาจากส่วนที่เหลือจากผ้านำผิวไม้ส่วนโค้งมาทำกรอบ โดยผ่าแล้วฉีกไม้ เพื่อป้องกันการแตกของไม้ไผ่ โดยวิธีจะเหมือนกับการทำดอกसानแต่จะมีขนาดความหนากว่า หรือประมาณ 1.5 เซนติเมตร ซีก ๆ หนึ่งจะได้ประมาณ 3- 4 แผ่น หรือแล้วแต่ขนาดความหนาของเนื้อไม้ไผ่ แล้วเหลาเนื้อไม้ไผ่ไม่ให้เป็นเส้น ถ้าเป็นแข่งขนาดเล็กก็ลดขนาดความหนาลงตามส่วน

8. การประกอบขอบนอก

- ใช้เขาคัดขอบไม้ให้อ่อนตัว แล้วม้วนเข้าหากันแล้วเชื่อมหัวกับท้ายของไม้เข้าหากันที่วัดความยาวเผื่อไว้ แล้วให้ได้ตามขนาดแบบความกว้างของหน้าแข่ง ใช้คีมลือค้ำ ส่วนที่เชื่อมซ้อนกันอยู่บนและล่าง

- ใช้ส่วนเจาะรูแล้วร้อยเชือก การทำกรอบนอกของแข่งปลาทุที่มีขนาดเล็กจะใช้แม่กเย็บติดกันเป็นวงกลม

9. การทำขอบใน

- วิธีการทำจะเหมือนการทำกรอบนอก แต่จะยังไม่มีประกบเป็นวงกลม

10. ขั้นตอนการประกบเชิงปลาหู

- ใช้โล้ววางทับถาดเชิงแล้วหักมุมขึ้นให้รอบเป็นวงกลม ดังรูป

- นำขอบนอกวางกับพื้น
- นำถาดเชิงที่หักมุมแล้ววางทับบนขอบนอกที่วางอยู่

- ใช้มือจับโล้วแบนวางทับไปช่องกลางขอบนอก
- กดน้ำหนักลงไปในช่วงขอบแล้วถาดเชิงจะยุบลงไป

- ใช้กรรไกรตัดส่วนที่ยาวโผล่ออกมานอกขอบเชิง

- ใช้ไม้ขอบในตัดที่อ่อนแล้วม้วนทาบเชิงไปวงในเพื่อให้ทับถาดเชิงที่แนบอยู่กับขอบนอกให้รอบวงกลม

- นำคิ้วเชิงมาทาบยึดเข้าไปโดยใช้เหล็กถ่างช่วยระหว่างช่องขอบนอกและขอบใน

- มัดขอบนอกและขอบในเพื่อไม่ให้หลุดเป็นระยะให้ครบสามช่วง

- เมื่อได้ตามจำนวนต้องการแล้ว นำเข้าเตาอบเพื่อป้องกันมอดกินและให้แข็งไม่มีความชื้นด้วยเชื้อเพลิงที่เป็นถ่าน หรือจากเศษไม้ต่าง ๆ ที่เหลือใช้จากการสานเชิง

-

- รวบรวมแข่งที่ได้หลังจากการอบ เก็บในที่ที่ไม่มี ความชื้นเพื่อรอพ่อค้ามารับไปจำหน่าย

11. ต้นทุนการผลิต

ต้นทุนวัสดุ

- ไม้ไผ่สีสุก 1 ท่อน ยาว 3 เมตร ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 – 6 นิ้ว ราคา 100 บาท
- ไม้ไผ่ตง 1 ท่อน ยาว 3 เมตร ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 5-6 นิ้ว ราคา 100 บาท
- เชือกมัดแข่งปลาทุ 1 มัด ราคา 110 บาท

ต้นทุนอุปกรณ์

- อุปกรณ์ (เป็นต้นทุนถาวร)

ต้นทุนวัสดุ ส่วนใหญ่ไม่มีในพื้นที่ถึงมีก็ไม่เพียงพอ และขนาดของไม้ไผ่ไม่ได้ขนาดต่อการผลิต วัสดุนำมาผลิตได้จากการนำเข้ามาจากต่างจังหวัด เช่น นครนายก , ปราจีนบุรี , จันทบุรี และกาญจนบุรี ราคาขนส่งสูงจึงทำให้ราคาต้นทุนอุปกรณ์สูงตาม ในจุดนี้ทางภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงควรที่จะมีการส่งเสริมการปลูกไผ่เพื่อใช้จักสานอย่างจริงจังก็จะช่วยลดต้นทุนในการผลิตลง

12. การตลาดและราคา

การตลาดของแข่งปลาทุนั้นพ่อค้ามารับสินค้าอาทิตย์ละ 1 ครั้ง จะเป็นพ่อค้าคนกลางแถบทางภาคตะวันออก ซึ่งภาวะการตลาดมีราคาขึ้นลงตามความต้องการของตลาดปลาทุ หรือ หากมีความต้องการของตลาดปลาทุมาก การส่งสินค้าแข่งปลาทุจะเพิ่มปริมาณตามตลาดปลาทุด้วย นอกเหนือจากนี้แข่งปลาทุที่มีขนาดใหญ่ ยังใช้เพื่อการนั่งชนม่อีกหลายชนิด การตลาดจึงแยกการใช้ประโยชน์อีกทางหนึ่ง

ภาพ แสดงรถบรรทุกแข่งปลาทุ
ที่มารับซื้อตามบ้าน

ภาพ แสดงรถบรรทุกไม้ไผ่เพื่อจำหน่ายให้
ชาวบ้านที่สานแข่งปลาทุ

ราคาของแข่งปลาทุนั้นจะแยกเป็นไปตามขนาดซึ่งราคาแต่ละขนาดมีราคาดังต่อไปนี้

- ขนาดความกว้าง	5 นิ้ว	ราคา	90	สต.— 1 บาท
- ขนาดความกว้าง	7 นิ้ว	ราคา	1.50	บาท
- ขนาดความกว้าง	8 นิ้ว	ราคา	9	บาท
- ขนาดความกว้าง	9 นิ้ว	ราคา	10	บาท
- ขนาดความกว้าง	10 นิ้ว	ราคา	10	บาท
- ขนาดความกว้าง	11 นิ้ว	ราคา	11	บาท
- ขนาดความกว้าง	12 นิ้ว	ราคา	12	บาท
- ขนาดความกว้าง	15 นิ้ว	ราคา	20	บาท

รายได้จากการสานแข่งปลาทุ

- รายได้เฉลี่ยจากการสานแข่งปลาทุ แยกไปตามขนาดของผลิตภัณฑ์แข่งปลาทุที่มีขนาดเล็ก ถ้าสานได้มากก็จะได้รายได้มากตามราคา และปริมาณสินค้า เฉลี่ยประมาณ 3,000 – 4,000 บาท / เดือน
- แข่งปลาทุที่มีขนาดใหญ่ก็เหมือนกับที่กล่าวมา เฉลี่ยประมาณ 5,000 – 20,000 บาท / เดือน หรือแล้วแต่ปริมาณในการจักสานและ order การตลาด

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการทำแข่งปลาทุหารายได้เสริมของชุมชนบ้านคลองหมากนัดเป็นอาชีพที่มีรายได้ค่อนข้างมั่นคงเนื่องจากชาวไทยชอบบริโภคปลาทุ แข่งปลาทุจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นขาดไม่ได้สำหรับตลาดปลา หน่วยงานของรัฐจึงควรเร่งสนับสนุนให้ราษฎรหันมาปลูกไม้ไผ่ตามที่ว่างหรือหัวไร่ปลายนาของตนเองเพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบเป็นการลดต้นทุนการผลิตไปในตัว หรือควรส่งเสริมเผยแพร่แก่ชุมชนอื่นที่มีไม้ไผ่ขึ้นอยู่ในพื้นที่ของตนเองอยู่หันมาสานแข่งปลาทุเป็นอาชีพเสริมหารายได้แก่ครอบครัวต่อไป

ภาพประกอบการดำเนินกิจกรรม
ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น “จักสานแข่งปลาทุไม้ไผ่”

สอบถามข้อมูล

สอบถามข้อมูล

ศึกษาวิธีการอบแข่งปลาทุ

สอบถามวิธีการสานแข่งปลาทุขนาดเล็ก

ลักษณะของตู้อบโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน

แข่งปลาทุที่สำเร็จทุกขั้นตอนพร้อมจำหน่าย